„PHILOLOGICAL STUDIES“ – Славистичко меѓународно интердисциплинарно списание од областа на хуманистичките науки

Издавач

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Институт за македонска литература – Скопје

***Philological Studies,* Vol. XXIV No. 2 (2026)**

Главен уредник

проф. д-р Јасмина Мојсиева-Гушева – Институт за македонска литература, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје, Македонија

Извршен уредник:

д-р Тамара Ќупева – Институт за македонска литература. Скопје, Северна Македонија

Уредувачки одбор

проф. д-р Ивица Баковиќ – Факултет за хуманистички и општествени науки, Универзитет во Загреб, Хрватска

д-р Бојан Чолак – Институт за литература и уметност, Белград, Србија

д-р Нина Дитмајер-Прандо – Институт за словенечка литература и литературни студии, Љубљана, Словенија

проф. д-р Роберт Ходел – Институт за славистички студии, Универзитет во Хамбург Германија

проф. д-р Бранко Тошовиќ – Институт за славистички студии, Универзитет „Карл-Франц“ во Грац, Австрија

проф. д-р Оксана Микитенко – Институт за: уметнички студии, фолклор и етнологија „Максим Рилски“, Национална академија на науки на Украина, Киев, Украина

СОДРЖИНА / CONTENT

Предговор (мк) 17

Preface (en) 18

Предговор (ср) 19

Predgovor (sl) 20

Predgovor (hr) 21

Филозофски и културолошки проблеми / Philosophical-Cultural Problems

Ангелина Бановиќ-Марковска / Angelina Banović-Markovska

ВРЕМЕНСКАТА ДИМЕНЗИЈА НА ВИСТИНАТА КАЈ ДОСТОЕВСКИ И БУЛГАКОВ /

THE TEMPORAL DIMENSION OF TRUTH IN DOSTOEVSKY AND BULGAKOV 25-52

Историја и филологија / History and Philology

Дарин Ангеловски / Darin Angelovski

КАНОНСКАТА ПРЕТСТАВА ЗА ТВОРЕШТВОТО НА ПИСАТЕЛОТ ИВАН ТОЧКО И НЕГОВАТА НЕОБЈАВЕНА КНИЖЕВНОСТ ЗА ДЕЦА /

THE CANONICAL REPRESENTATION OF IVAN TOČKO'S WORK AND HIS UNPUBLISHED WRITINGS FOR CHILDREN 55-67

Јазикот во историско-културолошки контекст (компаративен аспект) / Word in Historical and Cultural Context (Comparative Aspect)

Андреј Стојановски / Andrej Stojanovski

ПАРОДИЈАТА И ХИПЕРБОЛАТА / PARODY AND HYPERBOLE . 71-92

Литературата во интеркултурен контекст / Literature in Intercultural Context

Вељко С. Ивановић / Veljko S. Ivanović

ИДИОТ СТАНИСЛАВА ВИНАВЕРА: *РАТНИ ДРУГОВИ* И ТРАГОВИ РУСКЕ КУЛТУРЕ /

THE IDIOT OF STANISLAV VINAVER: *WAR COMRADES* AND MARKS OF RUSSIAN CULTURE 95-129

Јована Караникиќ Јосимовска, Анастасија Ѓурчинова / Jovana Karanikikj Josimovska, Anastasija Gjurčinova

ИТАЛИЈАНСКИТЕ ПРЕВОДИ НА МАКЕДОНСКИТЕ КЛАСИЦИ:КОНЕСКИ И УРОШЕВИЌ ПРЕД ЧИТАТЕЛИТЕ ВО ИТАЛИЈА /

ITALIAN TRANSLATIONS OF MACEDONIAN CLASSICS: KONESKI AND UROŠEVIĆ FOR ITALIAN READERS 131-155

Ivica Baković

MAKEDONSKI KLASICI U HRVATSKOJ: PRIJEVODNA RECEPCIJA MAKEDONSKE KNJIŽEVNOSTI I MAKEDONSKOG KNJIŽEVNOG KANONA U HRVATSKOJ OD 1991. DO 2025. /

MACEDONIAN CLASSICS IN CROATIA: THE TRANSLATIONAL RECEPTION OF MACEDONIAN LITERATURE AND THE MACEDONIAN LITERARY CANON IN CROATIA FROM 1991 TO 2025 157-196

Ivana Latković, Ana Marić

SPISATELJICE U, OKO I ONKRAJ KANONA JUŽNOSLAVENSKIH KNJIŽEVNOSTI /

WOMEN WRITERS WITHIN, AROUND, AND BEYOND THE CANON OF SOUTH SLAVIC LITERATURES 197-225

Снежана Николић / Snežana Nikolić

БАГДАЛА (1954) КАО ЗАЧЕТАК ПОЕТИКЕ ФРАГМЕНТАРНОСТИ И КОЛАЖИРАЊА У СТВАРАЛАШТВУ ДУШАНА МАТИЋА /

BAGDALA (1954) AS THE ORIGIN OF THE POETICS OF FRAGMENTARINESS AND COLLAGE IN THE OEUVRE OF DUŠAN MATIĆ 227-249

Гоце Смилевски / Goce Smilevski

ЗОШТО МАКЕДОНСКАТА КНИЖЕВНОСТ Е ОТСУТНА ОД *ЗАПАДНИОТ КАНОН* НА ХАРОЛД БЛУМ? /

WHY MACEDONIAN LITERATURE IS ABSENT FROM HAROLD BLOOM'S *WESTERN CANON* 251-267

Марко С. Тошовић / Marko S. Tošović

УСМЕНА ПРИЧА И ТИШИНА У РОМАНУ КОД ХИПЕРБОРЕЈАЦА МИЛОША ЦРЊАНСКОГ /

ORAL STORYTELLING AND SILENCE IN THE NOVEL AMONG THE HYPERBOREANS BY MILOŠ CRNJANSKI 269-290

Jakov Milovac

ĐAVOLSKA ZVIJERI, ČUDNO SAZDANA: FOKALIZACIJA I ROD U IGRI S ĐAVOLOVIM REPOM VITOMILA ZUPANA /

DEVILISH BEAST, STRANGELY MADE: FOCALIZATION AND GENDER IN VITOMIL ZUPAN'S GAME WITH THE DEVIL'S TAIL... 291-306

Марија С. Цветићанин / Marija S. Cvetićanin

ОБЛИЦИ СМЕХА У ПРИПОВЕДНОМ СТВАРАЛАШТВУ ЛАЗЕ ЛАЗАРЕВИЋА /

FORMS OF LAUGHTER IN THE NARRATIVE CREATION OF LAZA LAZAREVIĆ 307-322

Matija Ivačić, Ivan Moharić

PANSLAVIZAM JÁNA KOLLÁRA U ODABRANIM DJELIMA HRVATSKIH ILIRSKIH PJESNIKA (ADOPCIJA I TRANSFORMACIJA)

JÁN KOLLÁR'S PAN-SLAVISM IN SELECTED WORKS OF CROATIAN ILLYRIAN POETS (ADOPTION AND TRANSFORMATION) 323-350

Современото општество во културата, јазикот и литературата / Modern Society in Culture, Language and Literature

Јасмина Мојсиева-Гушева / Jasmina Mojsieva-Gusheva

ПРИРОДАТА ВО МАКЕДОНСКИТЕ НАРОДНИ БАЛАДИ (Еколошки и семантички пристап) /

NATURE IN MACEDONIAN FOLK BALLADS (An Ecological and Semantic Approach) 353-375

Проучување на говорот и лингводидактика / Speech Studies and Language Didactics

Симона Груевска-Маџоска / Simona Gruevska Madjoska

СИНОНИМИЈАТА И ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКАТА АКУМУЛАЦИЈА ВО РОМАНИТЕ НА ГОЦЕ СМИЛЕВСКИ (Семантички и стилистички аспекти) /

SYNONYMY AND LEXICO-SEMANTIC ACCUMULATION IN THE NOVELS OF GOCE SMILEVSKI (Semantic and Stylistic Aspects) 379-400

Рецензии и информации / Reviews and Information

Тамара Бабић / Tamara Babić

О ЈЕДНОЈ ПРЕКООКЕАНСКОЈ ЧЕЖЊИ / ON A TRANSEOCEANIC LONGING 403-406

Наталија Благојевић / Natalija Blagojević

ИЗМЕЂУ ПОЈМА И ТУМАЧЕЊА: VADEMECUM КАО САВРЕМЕНИ ВОДИЧ КРОЗ ИСТОРИЈУ УМЕТНОСТИ /

BETWEEN CONCEPT AND INTERPRETATION: VADEMECUM AS A CONTEMPORARY GUIDE THROUGH ART HISTORY 407-409

Валентина Миронска-Христовска / Valentina Mironska-Hristovska

ХРИСТИЈАНСТВОТО ВО ЦРНОГОРСКИОТ ДУХОВЕН И КУЛТУРНОИСТОРИСКИ ИДЕНТИТЕТ /

CHRISTIANITY IN THE MONTENEGRIN SPIRITUAL AND CULTURAL-HISTORICAL IDENTITY 411-421

Љубица Д. Нешић / Ljubica D. Nešić

СВЕТИ САВА У ИСТОРИЈИ, ТЕОЛОГИЈИ И УМЕТНОСТИ /

SAINT SAVA IN HISTORY, THEOLOGY, AND ART..... 423-428

Билјана Ристовска-Јосифовска / Biljana Ristovska-Josifovska

ТРКАЛЕЗНАТА МАСА „АКАДЕМСКИОТ ПРОФИЛ НА КРСТЕ МИСИРКОВ“ – ПО ПОВОД 150-ГОДИШНИНАТА ОД РАЃАЊЕТО /

ROUND TABLE "THE ACADEMIC PROFILE OF KRSTE MISIRKOV" – ON THE OCCASION OF THE 150th ANNIVERSARY FROM HIS BIRTH (SKOPJE, 18 NOVEMBER 2024)..... 429-435

Бојан Чолак / Bojan Čolak

СИНТЕТИЧКИ ХОРИЗОНТИ НУШИЋЕВОГ ДЕЛА: О МОНОГРАФИЈИ *КЊИЖЕВНИ СВИЈЕТ БРАНИСЛАВА НУШИЋА* ГОРАНА МАКСИМОВИЋА /

SYNTHETIC HORIZONS OF NUŠIĆ'S WORK: ON THE MONOGRAPH *THE LITERARY WORLD OF BRANISLAV NUŠIĆ* BY GORAN MAKSIMOVIĆ..... 437-441

UDK: 271.222(497.11)-722.51-36:929 Сава, свети (083.824)
UDK: 73/75(497.11)(083.824)
UDK: 94(=163.41)"12"(085)

СВЕТИ САВА У ИСТОРИЈИ, ТЕОЛОГИЈИ И УМЕТНОСТИ
(Каталог изложбе „Свети Сава“. Уредник Миљана Матић. Београд: Српска академија наука и уметности – Музеј Српске православне цркве, 2026, 476 страна)

Љубица Д. Нешић
Институт за књижевност и уметност
Београд, Република Србија
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0004-1505-9619

SAINT SAVA IN HISTORY, THEOLOGY, AND ART
(Catalogue of the Exhibition “Saint Sava”. Edited by Miljana Matić. Belgrade: Serbian Academy of Sciences and Arts – Museum of the Serbian Orthodox Church, 2026, 476 pp.)

Ljubica D. Nešić
Institute for Literature and Art
Belgrade, Republic of Serbia
ORCID ID: https://orcid.org/0009-0004-1505-9619

Публикација „Свети Сава“ као каталошко издање, прати истоимену изложбу приређену у Галерији Српске академије наука и уметности, поводом обележавања јубилеја – 850 година од рођења првог српског архиепископа. Први део публикације структуриран је као монографски зборник, сачињен од пет научних студија, које хронолошки и тематски прате поставку изложбе, док је други део уобличен као каталог, са 96 одредница, праћених репродукцијама изложених предмета. Публикацију отварају уводна обраћања Патријарха српског Порфирија и председника Српске академије наука и уметности, академика Зорана Кнежевића, којима се истиче значај и вредност приређене изложбе.

Монографски део каталога започиње студијским текстом проф. др Ђорђа П. Бубала „Свети Сава – живот и дело“, који доноси историјски осврт на живот првог српског архиепископа. Полазећи од друштвено-политичких прилика у Византији и Србији с краја XII и почетка XIII столећа, аутор прати животни пут Растка Немањића, од његовог одласка и монашења на Светој Гори и оснивања манастира Хиландара, све до стицања црквене аутокефалности и Савиног постајања првим српским архиепископом. Посебно је истакнута Савина делатност на пољу оснивања српске архиепископије, али и његова улога у утемељењу младе српске краљевине. У раду се описује и списатељски рад Светог Саве и његов допринос устројству црквеног и монашког живота кроз писање типика, а упоредо с тиме наглашава се и Савина улога у успостављању култа Светог Симеона, кроз састављање житија и службе. Пратећи хронолошку линију Савиног живота, описана су његова ходочашћа у Свету Земљу, као и дипломатске мисије у Цариград, а потом и Никеју. Напослетку, студија „Свети Сава – живот и дело“, прати околности Савиног упокојења у Трнову и транслације његових моштију у манастир Милешеву, заокружујући излагање о Савином животу приказом развоја култа првог српског архиепископа, кроз делатност његових животописаца Доментијана и Теодосија. Студијски текст проф. др Ђорђа Бубала, својом свеобухватношћу и исцрпним историјским подацима, поставља хронолошки оквир и тиме чини основу за истраживања спроведена у преосталим радовима публикације „Свети Сава“.

На претходна историјска разматрања проф. др Ђорђа Бубала надовезује се студијски текст епископа моравичког проф. др Тихона М. Ракићевића, под насловом „Духовни центри архимандрита и архиепископа Саве и новозаветни Израиљ“. У фокусу овог рада је успостављање манастира Студенице и Жиче, не само као црквених и административних средишта, већ аутор ове светиње дефинише и као кључне духовне центре у којима се, делатношћу Светог Саве уобличавала идеја о српском народу као „новом Израиљу“. Формирање овог сложеног теолошког концепта, аутор сагледава у светлу друштвено-политичких

прилика у Србији с краја XII и почетка XIII века и стабилизације прилика у земљи, по повратку Саве са Свете Горе и његовим доласком на чело студеничке архимандрије. Велика пажња у раду посвећена је теолошком тумачењу делова *Студеничког типика*, кроз које се може сагледати развој идеје о поистовећивању српског народа с новим Израиљем. Формирање таквог концепта аутор препознаје већ у првом слову *Студеничког типика*, где Свети Сава свога оца Светог Симеона назива „други Авраам", а српски народ у више наврата директно је поистовећен и означен као „нови Израиљ". Пратећи даље утемељење и развој овог концепта, аутор истиче *Типик архиепископа Никодима* из 1319. године, као пример претрајавања идеје о српском народу као Божијем народу, будући да архиепископ Никодим, готово век касније, Српску земљу назива „новорођени Израиљ". Тако структуриран, студијски текст епископа моравичког др Тихона Ракићевића пружа теолошку потку целокупној публикацији, омогућавајући тиме разумевање духовних и теолошких концепата чији је утемељитељ Свети Сава.

Наредна три студијска текста у оквиру монографског дела каталога, посвећена су феноменима српске уметности, при чему се први рад односи на оне примере уметничког стваралаштва настале за живота Светог Саве. Реч је о студији проф. др Драгана И. Војводића „Свети Сава и стварање старе српске уметности", у којој се истиче улога Светог Саве као идејног творца ликовних програма и специфичних архитектонских решења најзначајнијих српских уметничких центара XIII столећа – манастира Студенице, Жиче и Милешеве. Управо на примеру Богородичине цркве у Студеници, анализом појединих партија живописа показује се Савин утицај на обликовање студеничког сликарства. Такође, истакнута је улога Светог Саве у архитектонском уобличавању цркве Светог Спаса у Жичи, док према аутору сликарство жичког католикона представља „ликовни одраз богословља Светог Саве". Говорећи о милешевском сликарству, проф. др Војводић указује да се у цркви Вазнесења Христовог у Милешеви спајају претходно установљена програмска решења у Студеници и Жичи. У закључку рада истиче се да је Свети Сава својом делатношћу успоставио градитељски и сликарски модел

који је претрајао као узор, не само у наредним деценијама уметничког стваралаштва током XIII столећа, већ и у потоњим вековима српске уметности.

Следећи рад представља студија доц. др Миљане М. Матић „Очување наслеђа и духовног идентитета: култ Светог Саве и уметност 1459–1690“, у коме се, у вековима након пада српске Деспотовине 1459. године, анализира улога и значај визуелне културе у очувању култа првог српског архиепископа под османском влашћу. У првом делу текста, насловљеном „У првом столећу под Османлијама“, ауторка разматра уметничка дела и рукописно наслеђе XV и XVI века, која представљају кључна сведочанства о континуитету поштовања Светог Саве, у временима непосредно након пада Деспотовине, а пре институционалне обнове Пећке патријаршије 1557. године. Друга целина текста „Обнова Патријаршије (1557) и нови стваралачки полет у осликавању храмова“, посвећена је најпре делатности патријарха Макарија Соколовића, на обнови манастира Пећке патријаршије, при чему се ауторка дотиче и других бројних појединачних представа Светог Саве у српском зидном сликарству овог периода. Такође, у овом поглављу прати се развој иконографије Светог Саве у иконопису, с посебним освртом на ликовно уобличавање његовог житија и других сцена на репрезентативним иконама уметничког стваралаштва XVI и XVII столећа. Наредна целина текста „Писано наслеђе Светог Саве у доба османске власти“ прати присуство Савиних ауторских списа у овом раздобљу, када преписивачка делатност доживљава снажан успон. У петом делу текста „Чување наслеђа Светог Саве у Хиландару“, ауторка говори о старању хиландарског братства о чудотворним иконама Богородице Тројеручице и Богородице Млекопитательнице, при чему су манастир Хиландар и Испосница Светог Саве у Кареји дефинисани као „кључна средишта очувања и преношења Савиног духовног и културног наслеђа у поствизантијском периоду“. У последњем поглављу „Култ Светог Саве у Русији“ сагледава се наднационални карактер култа првог српског архиепископа, о чему сведоче уметнички предмети из XVI столећа, међу којима се истиче чаша руског цара Ивана IV

Васиљевича Грозног и богато илустровани рукопис *Руски царски летопис*, који садржи илустровано *Житије Светог Саве*. Ауторка студије, др Миљана Матић закључује да је поштовање култа Светог Саве у раздобљу од пада Смедерева до Велике сеобе „динамичан и вишеслојан културно-религијски феномен", те да је, упркос несталним временима, дошло до богате уметничке продукције и приказивања Савиног лика у делима иконописа, зидног сликарства, примењене уметности и рукописног наслеђа.

Публикацију „Свети Сава" заокружује студијски текст проф. др Игора Б. Борозана „Култ Светог Саве и уметност (1690–2025)", који доноси свеобухватни приказ ликовних преображаја светитељевог лика у уметничком стваралаштву у периоду од Велике сеобе Срба 1690. године до савременог тренутка. Најпре је у уводном делу студије истакнута 1594. година, а спаљивање моштију Светог Саве на Врачару дефинисано је као преломни догађај који је допринео снажењу и ширењу култа првог српског архиепископа у потоњем периоду. У првом поглављу рада „Верски патриотизам и лик Светог Саве на тлу Карловачке митрополије у XVIII веку" анализира се визуелна култура Срба на територији Хабзбуршке монархије након Велике сеобе (1690) и приказивање Светог Саве у уметности тог периода. У складу са црквено-политичком идеологијом Карловачке митрополије, а кроз прихватање средњоевропских културних модела, Свети Сава током овог раздобља заузима кључно место у националном пантеону Срба светитеља, што је визуелно уобличено кроз медиј графике, црквеног сликарства и илустрованих штампаних књига. Друга целина студије „Државотворно, национално и просветно утемељење култа Светог Саве и његови ликовни преображаји у дугом XIX веку" разматра процесе утемељења српске државе, након борби за ослобођење, као и процес „сакрализације нације" у црквено-политичкој мисли Срба са обе стране Саве и Дунава, услед чега Свети Сава постаје „херој нације", што ће на концу резултирати његовим слављењем као заштитника просветитељства и проглашењем Савиндана за школску славу. У наведеној целини текста проф. др Борозан излаже развој иконографског и стилског уобличавања лика Светог Саве у делима најистакнутијих српских уметника епохе. Надаље се у

поглављу „Српски и југословенски просветитељ: нова улога Светог Саве у међуратном периоду“ прати култ Светог Саве у периоду између два светска рата, када долази до репродуковања Савиног лика у масовним медијима, те подизања првих цркава посвећених првом српском архиепископу у иностранству и расписивања конкурса за изградњу Храма Светог Саве на Врачару. У последњој целини студије проф. др Борозана „У новом времену и савременом добу: од измештања из јавне сфере до колективног симбола нације“ разматра се позиција култа Светог Саве након Другог светског рата, у оквирима новог политичког режима, када Савиндан бива лишен верског карактера, а лик Светог Саве изостављен у уметности овог периода, закључујући да у последњим деценијама XX века долази до поновне актуелизације његовог лика.

Други део публикације представља каталог са 96 одредница, праћених репродукцијама изложених предмета. Свака каталошка јединица садржи фактографски опис и иконографску анализу, чиме се пружају свеобухватни подаци о историјском контексту и околностима настанка одређеног експоната.

Публикација „Свети Сава“ структурирана као монографски зборник праћен каталошким одредницама, на једном месту систематизује досадашња научна сазнања о животу првог српског архиепископа, доносећи целовиту и заокружену слику о рецепцији лика Светог Саве у уметности од средњовековног периода до модерног доба. Кроз пет наведених студијских текстова успостављен је историјски, теолошки и уметнички оквир, чиме су, уз пратеће репродукције, обједињена уметничка дела различитих епоха, преко којих се може пратити присуство и развој светитељевог лика у српској уметности.